

سرمه دوزی

سرمه دوزی یکی از رودوزی‌های شاخص و فاخر ایرانی است، نخ سرمه به عنوان مواد اولیه اصلی این هنر نخی است که با استفاده از طلا و یا نقره یا مطلا و آلیاژی به صورت لوله‌ای صاف و محکم و یا انعطافی و یا به صورت چهار گوش مربعی یا مستطیل تابیده می‌شود. این نوع نخ حالت ارتجاعی دارد و به هر شکل ممکن حالت می‌گیرد. (البته امروزه بیشتر به صورت فنر ریز و طولی است که به اندازه لازم بریده شده و سوزن و نخ از داخل آن عبور کرده و بر روی پارچه دوخته می‌شود.

از تاریخچه این نوع دوخت در دوران کهن، نوشته‌ای در دست نیست ولی آنچه مسلم است توجه ایرانیان به آرایش یقه لباسها و سنبوسه‌های لشگری و درباری و تزئین درفشها آنها را وادار به تولید این نوع نخهای تزئینی میکرد. زمان رواج این نوع نخ را می‌توان دوره اشکانیان دانست. در این دوره فراورده‌های دوخت تزئینی که یکی از اقلام صادراتی ایران را تشکیل می‌داد و یکی از هنرهایی که اسکندر مقدونی را به حیرت واداشته بود وجود پارچه‌های زرفت و دوختهای تزئینی ایرانی بود که سرمه دوزی نیز یکی از این دوختها بوده است. در دوره ساسانی نیز این هنر ادامه داشت تا اینکه در دوره صدر اسلام با عنایت به تعهدات هنرمندان ایرانی برای تولید پرده خانه خدا سرمه دوزی به منتها درجه شکوفایی رسید در این دوره سوره‌های کوتاه و یا آیاتی از قرآن مجید بشیوه خطوط سته محقق، ریحان، ثلث، نسخ، رقاع و توقیع طراحی و سرمه دوزی می‌کردند ولی روی نوشته یا قبلا نخ ضخیمی مثل قیطان می‌دوختند بعد روی آنرا با سرمه دوزی بصورت ساقه دوزی می‌پوشاندند تا جلای خاصی به آن می‌بخشید یا در پرده فیس خانه خدا که یادگار دوران تیموری است و اکنون در موزه ایران باستان نگهداری می‌شود.

انواع دوختها از جمله: ابریشم دوزی، گلابتون دوزی، ده یک دوزی، کمند دوزیف شرفه دوزی و سرمه دوزی در آن دیده می‌شود.

در تمام دوره‌های اسلامی این دوخت از مجد و شکوه بالایی برخوردار بوده است. دوره اوج این هنر در عصر صفوی بوده است.

آثار باقیمانده از این دوره خود گواه بر این مدعا است. پرده نفیسی که در موزه هنرهای تزئین یایران نگهداری می‌شود و مربوط به این دوره می‌باشد گویای اوج تحول این هنر می‌باشد. در روی این پرده که با نقش محرابی حیوانی طراحی و نقش پردازی گردیده است انواع دوختهایی از قبیل: گلابتون دوزی، ده یک دوزی، پیله دوزی، سرمه دوزی و ملیله دوزی دیده می‌شود. در دوره‌های بعدی یعنی افشار، زند، قاجار و معاصر، این دوخت به سیر تحول خود ادامه داده و در این دوره‌ها نخهای سرمه از لحاظ کیفی و کمی اصالت خود را از دست داده اند ولی تعداد آثار باقیمانده از ایندوران حکایت از ادامه رواج این دوخت دارد.

این دوخت در اکثرموارد با دوختهای دیگر همواره می‌باشد مثل دوختهایی از قبیل: پیله دوزی، ملیله دوزی، گلابتون دزیف شرفه دوزی، شمسه دوزی، ده یک دوزی، صدف دوزی، سنگ دوزی، مرصع دوزی، منجوق دوزی، پولک دوزی، زغره دوزی، مروارید دوزی و غیره.

نقوش متعددی که در سرمه دوزی بکار گرفته می‌شود عبارتند از: انواع گل‌های گلدانی و صحرايي و حاشیه‌ای و جناغی، حرابی، محرمانی راست و کج، انواع بته جقه‌ای ها، سروی، سروچه، گل بادامی، انواع خطوط و کلمات بخصوص خطوط طغرای معمایی، مثنی، دیوانی، گلزار، اسلیمی و ختایی، نقوش حیوانی و انسانی، انواع پرندگان بخصوص طاووس، جغد، خوشه‌های انگوری، انواع میوه‌ها، ستاره‌ها، ترنی و سر ترنجی و نیم ترنجی و کتیبه‌ای و غیره.

از سرمه دوزی برای تزئین: انواع تابلوهای تزئین، تزئینات دور یقه، پیش‌سینه، سنبوسه، کمر بند و کیسه‌های پول، قلمدانف شانه، مسواک، قیچی، مهر، سرمه دان، رویه سینه، حنابندان عروس، سفره‌های قند، بقچه سوزنی، سجاده، پرده‌های نفیس، جهازیه عروس، رویه جعبه‌های نفیس، رو میزی، رو کوسن، و غیره استفاده می‌نمایند.

از مراکز این دوخت می توان به شهرهای : اصفهان، تهران، بندرعباس، کاشان، یزد، استان هرمزگان و قسمتی از استان کردستان و قزوین اشاره نمود. این دوخت معمولاً بر روی مخمل، ماهوت، ابریشم، تافته، اطلس، ساتن، و پارچه های ابریشمی انجام می گیرد.

برای دوخت سرمه نخست طرح را روی کاغذ کشیده و روی پارچه نقش اندازی نموده و طرح را روی پارچه رواندازی نموده سپس طرح را بوسیله پنبه یا فتیله یا ابریشم برجسته نموده و با بست های ریز و چسب، بر زمینه محکم می نمائیم سرمه هایی که در دسته های 5 الی 25 سانتیمتری است بدقت یکی از رشته های سرمه را جدا می کنیم . البته موقع قیچی نمودن باید دقت نمائیم که سر نخ سرمه بجایی گیر نکند که تمام رشته باز شود سرمه را به اندازه دلخواه بریده و سوزن و نخ را توی سرمه فرو میکنیم و قسمت داخل متن را ساتن دوزی یا زرک دوزی می نمائیم هنگامی که برگهای طرح بزرگ می باشد باید آن را از طول به دو قسمت کنیم سپس هر قسمت را با سرمه.

با دوخت برگ دوزی جناغی جداگانه می دوزیم طوری که مشخص شود . باید سعی نمائیم شلالها کاملاً کنار هم و موازی با یکدیگر در هر قسمت دوخته شود . دوخت ساقه ها بشیوه ساقه دوزی باید انجام شود . با سرمه میتوان انواع دوختها قلاب، دندان موشی، زیگزاگ دوزی و همچنین انواع دوختهای تزئین را انجام داد.

از انواع دوختهایی که بیشتر در این دوخت بکار می رود می توان به دوخت : زنجیره ای، برگ دوزی، جناغی، دوردوزی، مارپیچ الوان روی زنجیره، دوخت ساتن، دوخت مورب، ساقه دوزی و بست دوزی، دندان موشی و زیگزاگ های مختلف را نام برد . از انواع سرمه های موجود می توان به سرمه مات، سرمه الماسی (شان شاین)، سرمه بلرستنت طلایی و نقره ای، سرمه ساده وباریک و ضخیم و سرمه فرانسوی اشاره نمود.

